

Ar kada susimąstėte, kiek lietuvių kalbos žodžių mokate?

Laura VILKAITĖ-LOZDIENĖ
Vilniaus universitetas

Jei siūlyčiau pabandyti atspėti, kiek žodžių mokate lietuviškai, koks būtų jūsų spėjimas? 500? 5 000? 50 000? 500 000? Dar daugiau? Pasaulio mokslininkai dažnai užduoda su žodyno dydžiu susijusius klausimus ir ieško į juos atsakymų. Aiškinamasi, kiek žodžių vidutiniškai moka vienos ar kitos kalbos gimtakalbis kalbėtojas, vieno ar kito amžiaus vaikai, kiek žodžių turėtų siekti išmokti užsienio kalbos besimokantis žmogus. Jei manęs, kaip lingvistės, paprašytumėte spėti, kiek žodžių *jūs* mokate lietuviškai, prieš atsakydama norėčiau paaikškinti kelis dalykus ir užduoti kelis klausimus.

Pirmiausia turėtume susitarti, ką skaičiuosime kaip vieną žodį. Tai gali pasirodyti visiškai paprastas klausimas, tačiau pradėjus gilintis atidžiau iškyla abejonių. Tikriausiai sutiktumėte, kad *skaityti* ir *skaitė* yra tas pats žodis. O *skaitomas*? *Perskaitė*? *Skaitymas*? Žmogus, kuris žino, ką reiškia žodis *skaityti*, greičiausiai supras ir žodį *skaitymas*. Todėl dalis lingvistų siūlo skaičiuoti tokius žodžius kaip vieną *žodžių lizdą*, tai yra kaip vienetą, vertinant žodyno dydį. Tačiau jei tiriamo, pavyzdžiui, vaikus arba antrosios (negimtosios) kalbos kalbėtojus, jie visai nebūtinai susieja šiuos du žodžius ir jų reikšmes. Todėl sutarkime, kad elgsimės konservatyviau ir vienu žodžiu laikysime skirtingas to paties žodžio kaitymo formas (*skaityti* ir *skaitė*), bet ne iš jo padarytus žodžius (kaip *skaitymas* ar *perskaityti*). Taip buvo elgiamasi ir tyrime, kurio rezultatais remiuosi.

Tuomet iškart norėčiau užbėgti dažnam klausimui už akių ir atsakyti, kam reikia tokių tyrimų – *kas iš to?* Kodėl svarbu tirti, koks vienos ar kitos kalbėtojų grupės

žodyno dydis? Atsakymų yra įvairių. Visų pirma, žodyno dydis aiškiai siejasi su akademiniais pasiekimais. Vakarų pasaulyje mes labai daug mokomės ir išmokstame per kalbą – skaitydami ar klausydamiesi. Tuo paremta praktiškai visa mūsų švietimo sistema. Dėl to, kad galėtume išmokti naujų dalykų, turime turėti pakankamai platų žodyną. Tik taip būsime pajėgūs suprasti naują informaciją. Taigi testuojant, tarkim, mokinių žodyno dydį galima identifikuoti vaikus, kuriems gali kilti mokymosi sunkumų būtent dėl nepakankamo žodyno dydžio, ir jiems pagelbėti.

Kita svarbi žodyno tyrimų taikymo sritis – antrosios kalbos tyrimai. Mokantis užsienio kalbos, išmokti pakankamai žodžių ir būtent tų žodžių, kurie bus reikalingiausi, yra labai svarbus kalbos mokymosi tikslas. Gerai žinodami, koks yra gimtakalbio žodyno dydis ir kokioms užduotims (tarkim, skaityti naujienu portalą, žiūrėti filmą, klausytis paskaitos) atlikti kokio dydžio žodyno pakanka, galime pagrįstai kelti tikslus užsienio kalbos besimokantiems.

Lietuvių kalbos žodyno dydžio tyrimai pradėti visai neseniai. Vilniaus universiteto Taikomosios kalbotyros instituto tyrėjų komanda prieš porą metų uždavė klausimą, koks yra vilniečio vienuoliktoko žodyno dydis.[\[I\]](#) Mokslininkės tyrė gimtakalbius ir negimtakalbius (rusiškų ir lenkiškų mokyklų) mokinius. Projekto duomenų analizė parodė, kad vidutinis vilnietis vienuoliktokas moka maždaug 53 000 lietuviškų žodžių. Taigi, jei spėjote, kad mokate apie 50 000 žodžių lietuviškai, buvote arti tiesios. Daug tai ar mažai? Anglų kalbą tyrinėjantys mokslininkai mini kiek mažesnius skaičius[\[II\]](#), vokiečių kalbą tiriančių mokslininkų gauti rezultatai itin panašūs[\[III\]](#). Vokiečių tyrėjai septyniolikmečiui taip pat prognozuotų apie 53 000 žodžių žodyną, o suaugusiam žmogui – maždaug 73 000 žodžių. Taigi, panašu, kad įvairių kalbų gimtakalbiai kalbėtojai nedaug skiriasi. Tiesa, šie skaičiai apibūdina tik vidutinį kalbėtoją, kaip ir galima nuspėti, individualūs rezultatai gerokai varijuoja. Lietuvių mokslininkų tyrime jauno lietuvio žodyno dydis svyravo nuo 32 iki 64 000 žodžių, taigi plačiausiu žodynu besidžiaugiantys mokiniai mokėjo dvigubai daugiau žodžių nei silpniausi jų bendraamžiai.

Ar aš spėčiau, kad jūsų žodynas 53 000 žodžių? Nebūtinai. Pirmiausiai norėčiau sužinoti, kiek jums metų. Tuomet paklausčiau, ar lietuvių kalba jums gimtoji ir kur jūs gyvenate. Tyrimai rodo, kad žodynas labai stipriai susijęs su žmogaus amžiumi ir auga bent jau tol, kol žmonės aktyviai mokosi, tai yra kol baigia universitetą. Vėliau gyvenime mes tiesiog nebesusiduriame su tiek daug naujų žodžių. Taigi, jei

esate vyresnis už vienuoliktoką, jūsų žodyno dydį spėčiau esant didesnę ir atvirkščiai.

Tikriausiai nenustebins rezultatas, kad negimtakalbių žodyno dydis būna mažesnis – tokią tendenciją rodo ir minėtas lietuvių kalbos, ir kitų kalbų tyrimai. Vilniaus miesto tyrime negimtakalbio žodyno dydis svyravo nuo 12 000 iki 64 000 žodžių ir vidutiniškai buvo mažesnis nei gimtakalbio – apie 30–40 000 žodžių. Tačiau verta priminti, kad šie negimtakalbiai gyvena Lietuvoje ir bent 11 metų mokosi lietuvių kalbos mokykloje. Tai, kad kai kurie negimtakalbiai pasiekia tokį patį kaip gimtakalbiai žodyno dydį, greičiausiai ir susiję su tuo, kad jie stipriai integravęsi ir vartoja daug lietuvių kalbos, o galbūt ir yra iš mišrių šeimų. Nereikėtų nusivilti ir tuo, kad vidutiniškai negimtakalbio žodynas gerokai (net iki 20 000 žodžių) mažesnis. Pirmiausia, turėkime omenyje, kad, be šių dešimčių tūkstančių žodžių, jie dar turi platų žodyną savo gimtąja kalba. Be to, galimas dalykas, kad mažesnis jų žodynas lietuviškai susiję ir su tuo, kad tam tikrose sferose (pvz., buityje) lietuvių kalbos šie respondentai visiškai nevartoja ir todėl tos sferos žodžių jiems nereikia. Šiaip ar taip, jei jums lietuvių kalba nėra gimtoji, spėjama jūsų žodyno dydį sumažinčiau bent 15 000 žodžių.

Jau vėlesni Lietuvoje daryti tyrimai rodo, kad Vilniuje gyvenančių moksleivių žodyno dydis šiek tiek didesnis nei mažesniuose miesteliuose gyvenančių moksleivių[IV]. Kokios to priežastys, kol kas galime tik spėti. Taigi, jei gyvenate ne sostinėje, spėjimą taip pat truputį sumažinčiau. Spėčiau, kad jūsų žodynas greičiausiai taip pat kiek mažesnis, jei jau ilgai gyvenate ne Lietuvoje, ypač jei gimėte ir užaugote ne Lietuvoje. Mūsų kalbinė patirtis ir kalbinės žinios yra dinamiškos ir nuolat kintančios. Jei kalbą vartojame mažiau ar ribotai, po truputį ją prarandame. Tokia tendencija neturėtų kelti nusivylimo – tai visiškai natūralus procesas. Žodyno dydis kinta visą gyvenimą: jis gali mažėti, bet galite jį ir plėsti. Vėl aktyviai įsitraukus, skaitant, bendraujant, darbe vartojant vieną ar kitą kalbą, ji vėl stiprėja, o tos kalbos žodynas plečiasi. Žodynas kinta visą gyvenimą, o ir mes patys galime dėti sąmoningų pastangų, jei norime jį plėsti.

Žiūrint į žodyno dydžio skaičius, gali kilti klausimas, kaip toks skaičius gaunamas? Vilniaus mokyklų tyrime buvo remtasi daug metų mokslininkų jau naudojama metodika – vadinamaisiais TAIP / NE testais. Jie pagrįsti tuo, kad žodžiai kalboje pasiskirstę nevienodai: yra keli šimtai labai dažnų žodžių, keli tūkstančiai dažnų žodžių, o kiti dešimtys ar net šimtai tūkstančių žodžių yra vartojami daug rečiau ir jų vartojimas apribotas tam tikrų kontekstų. Remdamiesi šia informacija

mokslininkai gali suskirstyti žodžius pagal dažnumą ir pagal tam tikrus atrankos principus surinkti rinkinį žodžių, kurie nuosekliai atspindėtų visą mūsų kalbą. Tuomet ištestavę, ar žmogus moka keliasdešimt ar kelis šimtus žodžių, galime gana užtikrintai paversti testo rezultata į apibendrinimą didesniai žodžių skaičiui. Atliekant paprasčiausią TAIP / NE žodyno testą respondentų prašoma pateiktame sąraše pažymėti žodžius, kuriuos jie žino (pavyzdžiui, iš žodžių: *diena, žieminis, skivytas, trilas, mažmožis*). Siekiant užtikrinti, kad dalyviai nesukčiautų, paprastai įtraukiama ir netikrų žodžių – tokių, kurie atrodo, lyg jie galėtų egzistuoti kalboje, bet išties neegzistuoja (šiuo atveju *trilas*). Jei žmogus pažymi žinantis, ką reiškia netikri žodžiai, tai yra signalas, kad jis pervertina savo žinias. Pagal tam tikras formules atsižvelgiama į tai, kiek tikrų ir kiek netikrų žodžių pažymėjo respondentas, kiek žodžių kalboje atitinka vienas žodis teste, ir suskaičiuojamas rezultatas. Taigi atlikus vos 5-10 minučių trunkantį testą galima nustatyti, kiek žodžių žmogus moka. Jei įdomumo dėlei norėtumėte išbandyti tokią testą, anglų kalbos žodyną galite pasitikrinti internete[V]. Galimybės pasitikrinti lietuvių kalbos žodyną internete kol kas nėra. Tačiau pažinodami save ir atsakę į visus mano užduotus klausimus, ką dabar spėtumėte – kiek žodžių mokate lietuviškai?

Straipsnių ciklas „Lietuvių kalbos naujovės ir įdomybės“. Straipsnį rėmė Valstybinė lietuvių kalbos komisija.

Jei norėtumėte publikuoti visą straipsnį ar jo dalį, prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorių.

[I] Projektas „Kalbinių nuostatų ir mokymosi motyvacijos įtaka lietuvių kalbos mokėjimui“ buvo finansuotas Valstybinės lietuvių kalbos komisijos. Projekto vadovė – Loreta Vilkienė, projekto dalyvės: Justina Bružaitė-Liseckienė ir Laura Vilkaitė-Lozdienė. Pagal projekto rezultatus parengta mokslo studija, kurioje plačiau aptariamas ir žodyno dydžio tyrimas, yra laisvai prieinama čia: https://www.vu.lt/leidyba/images/eknygos/Lietuviu_kalba_mokyklose.pdf

[II] Brysbaert, M., Stevens, M., Mandera, P., Keuleers, E., 2016. How Many Words Do We Know? Practical Estimates of Vocabulary Size Dependent on Word Definition, the Degree of Language Input and the Participant's Age. *Frontiers in*

Psychoogy, 17. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.01116>

[III] Segbers, J., Schroeder, S., 2017. How many words do children know? A corpus-based estimation of children's total vocabulary size. *Language Testing*, 34. <https://doi.org/10.1177/0265532216641152>

[IV] Miškinytė R., Vilkienė L., 2020. 11 klasių mokinių gimtosios lietuvių kalbos žodyno dydis. *Pedagogika*, 138(2), 61-79.

[V]<http://www.lextale.com/> naudojama iš esmės tokia pati metodika, kaip aprašyta šiame straipsnyje. Tačiau atlikę testą gausite tik rezultatą, bet ne žodžių skaičių. <http://testyourvocab.com/> pateiks jums gana tikslų mokamų žodžių skaičių, tačiau šiame puslapyje kiek kitaip skaičiuojama, kas yra žodis.